

नामांकाः

Roll No.

--	--	--	--	--	--	--

No. of Questions – 22

S-71-Sanskrit (T.L.)

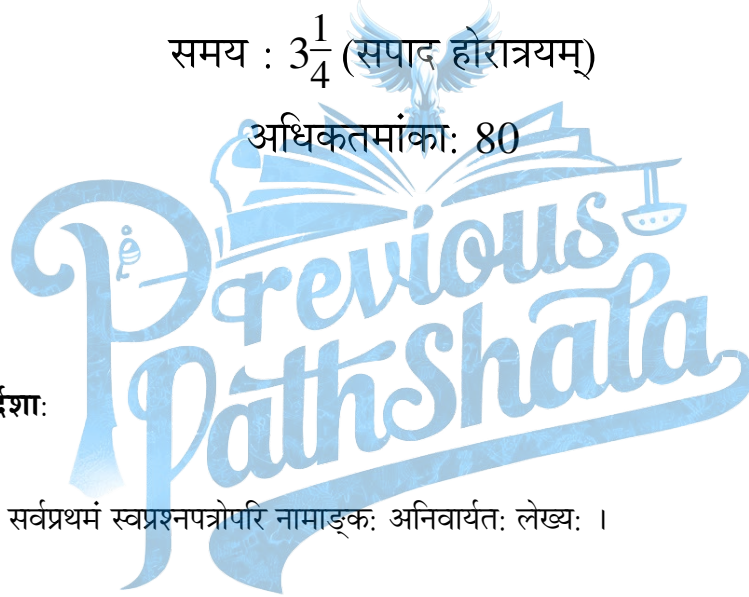
No. of Printed Pages – 12

माध्यमिक परीक्षा, 2017
SECONDARY EXAMINATION, 2017

तृतीय भाषा - संस्कृतम्

समय : $3\frac{1}{4}$ (सपाद होरात्रयम्)

अधिकतमांकाः 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः

- (1) परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामाङ्कः अनिवार्यतः लेख्यः ।
- (2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- (3) सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराण्युत्तरपुस्तिकायामेव लेखनीयानि ।
- (4) एकस्य प्रश्नस्य सर्वे भागाः एकत्र एव लेखनीयाः ।
- (5) सर्वे प्रश्नाः संस्कृतभाषयैव उत्तरणीयाः ।

S-71-Sanskrit (T.L.)

[Turn over

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतदाधारितप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत –

स्वस्थाः छात्राः समये उत्तिष्ठन्ति, समये निद्रां सेवन्ते, समये पठन्ति, समये क्रीडन्ति पर्यटन्ति च । ते कदापि धूम्रपानं, नाधिकं चायपानं मद्यपानं वा सेवन्ते । ते अधिकं दूरदर्शनमपि न पश्यन्ति । समयस्य सदुपयोगं कुर्वन्ति । श्रेष्ठजनसंगतौ एव निवसन्ति । एतादृशाः छात्रा एव नीरोगाः, दीर्घजीविनः, राष्ट्रभक्ताः देशजनानुरागिणश्च भवन्ति । अतः सुस्वास्थ्यमेव जीवनस्य सर्वश्रेष्ठधनं विद्यते ।

(क) एकपदेन उत्तरत –

(i) समयस्य सदुपयोगं के कुर्वन्ति ?	1/2
(ii) जीवनस्य सर्वश्रेष्ठधनं किम् अस्ति ?	1/2

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

श्रेष्ठजनसंगतौ के निवसन्ति ?	1
------------------------------	---

(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत –

(i) 'ते कदापि धूम्रपानं....' अत्र 'ते' सर्वनामस्थाने संज्ञापदं लिखत ।	1/2
(ii) 'स्वस्थाः छात्राः' इत्यत्र विशेषणपदं किम् ?	1/2
(iii) 'भ्रमन्ति' पदस्य गद्यांशात् पर्यायपदं लिखत ।	1/2
(iv) 'समये निद्रां सेवन्ते' अत्र क्रियापदं लिखत ।	1/2

2. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतदाधारितप्रश्नानामुत्तराणि यथानिर्देशं लिखत –

विशिष्टं ज्ञानमेव विज्ञानं भवति । ज्ञानस्य कस्मिन्नपि क्षेत्रे यदा मानवः बुद्धिपूर्वकं, तर्कपूर्वकं च कामपि विशिष्टताम् अन्वेषयति, तदा तदेव वैशिष्ट्यं विज्ञानं भवति । अधुना सर्वस्मिन् संसारे विज्ञानस्यैव प्रभावो दृश्यते । अस्माकं शती तु विज्ञानशती अस्ति । अस्यां शताब्द्यां नहि किमपि तादृशं कार्यमस्ति, यत्र विज्ञानस्यावश्यकतां प्रभावं च न पश्यामः । गृहे आपणे वा, ग्रामे नगरे वा, मनोरंजनक्षेत्रे कार्यक्षेत्रे वा सर्वत्रैव विज्ञानस्यापेक्षा विद्यत एव । विज्ञानाविष्कारैः समस्तमेव भूमण्डलं परिव्याप्तम् । इदं परिलक्ष्यते यत् सर्वाणि कार्याणि विज्ञानेनैव संचालितानि भवन्ति ।

S-71-Sanskrit (T.L.)

(क) एकपदेन उत्तरत –

(i) विशिष्टं ज्ञानं किं भवति ?	1/2
(ii) सर्वाणि कार्याणि केन संचालितानि ?	1/2
(iii) अस्माकं शती कीदृशी शती अस्ति ?	1/2
(iv) अधुना विज्ञानस्य प्रभावः कुत्र दृश्यते ?	1/2

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

(i) विज्ञानाविष्कारैः किं परिव्याप्तम् ?	1
(ii) विज्ञानस्यापेक्षा कुत्र विद्यते ?	1
(iii) किं वैशिष्ट्यं विज्ञानं भवति ?	1

(ग) अस्य अनुच्छेदस्य उपयुक्तं शीर्षकं लिखत ।

1

(घ) यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरत –

(i) 'सर्वस्मिन् संसारे' अत्र विशेष्यपदं किम् ?	1/2
(ii) 'यदा मानवः बुद्धिपूर्वकं विशिष्टताम् अन्वेषयति' अत्र कर्तृपदं लिखत ।	1/2
(iii) 'परिलक्ष्यते' इत्यस्य पर्यायपदं गद्यांशात् लिखत ।	1/2
(iv) 'विज्ञानस्यापेक्षा विद्यते एव' इत्यत्र क्रियापदं लिखत ।	1/2

3. भवान् सुरेन्द्रः । स्वकीयं मित्रं महावीरं प्रति एकं पत्रं लिखत यस्मिन् शैक्षिकभ्रमणस्य वर्णनं स्यात् ।

1/2 × 8 = 4

अथवा

भवान् अभिषेकः । स्वकीयं पितरं विश्वनाथं प्रति 'स्वविद्यालयस्य विषये' अधोलिखितं पत्रं मञ्जूषापदसहायतया पूरयित्वा लिखत ।

आदर्शविद्यालयः, श्रेष्ठः, भवतां, विद्यालये, विद्यार्थिनः, अध्ययनं, कृपापत्रं, व्यवस्था ।

परीक्षाभवनतः

तिथि : 17/03/2017

परमपूज्याः पितृचरणाः,

सादरं प्रणम्यन्ते ।

अहमत्र कुशलं _____ कृपाप्रसादात् । अद्यैव भवतां _____ प्राप्तम् । अत्र
मम _____ सुष्ठुरूपेण प्रचलति । अयम् अस्माकं विद्यालयः अतीव _____ अस्ति ।
अस्मिन् _____ छात्राणां संख्या प्रायः सहस्रमस्ति । पुस्तकालयस्य _____ अपि समीचीना
वर्तते । सर्वे _____ अनुशासिताः सदाचरणशीलाश्च सन्ति । वस्तुतः मम विद्यालयः _____ अस्ति ।

भवतां कृपापत्रप्रतीक्षायाम् !

भवतः पुत्रः

अभिषेकः

4. मञ्जूषातः उचितानि पदानि गृहीत्वा छात्र-अध्यापकयोः सम्भाषणं लिखत -

$\frac{1}{2} \times 8 = 4$

अष्टाविंशतिः, नमोनमः, कति, सम्यक्, दीपावल्याः, दातुं, राज्यानां, पठनीयम् ।

- छात्राः – सुप्रभातं, गुरुवर !..... ।
- अध्यापकः – सुप्रभातं, सर्वेभ्यः..... शुभकामना ।
- अध्यापकः – भवतु ! अद्य किं ।
- छात्राः – वयं सर्वे स्वदेशस्य विषये ज्ञातुमिच्छामः ।
- अध्यापकः – शोभनम् । वदत, अस्माकं देशे राज्यानि सन्ति ।
- मनीषा – चतुर्विंशतिः महोदय ।
- अध्यापकः – अशुद्धम्, अन्यः कोऽपि यो शुद्धोत्तरं शक्यते ।
- अनिता – मे भगिनी कथयति यत् अस्माकं देशे राज्यानि सन्ति ।
- अध्यापकः – जानाति ते भगिनी ।

S-71-Sanskrit (T.L.)

5. अधः चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया संस्कृते अष्टवाक्यानि रचयत ।

8 × ½ = 4

भगवान् बुद्धः, कपिलवस्तुराज्ये, यशोधरा, एकस्यां रात्रौ, बुद्धत्वप्राप्तये, इतस्ततः, महाबोधम्, पूर्णशान्तिम् ।

अथवा

अधोलिखितम् अनुच्छेदं मञ्जूषायाः सहायतया पूरयित्वा लिखत –

सर्वदा, वार्धक्यम्, व्यायामः, मनुष्यः, अस्माभिः, विरुद्धं, अरयः, गात्राणाम् ।

- (i) शरीरस्य आयासजननं कर्म _____ इति कथ्यते ।
- (ii) _____ व्यायामिनं न अर्दयन्ति ।
- (iii) आत्महितैषिभिः _____ व्यायामः कर्तव्यः ।
- (iv) व्यायामं कुर्वतः _____ भोजनम् अपि परिपच्यते ।
- (v) _____ सुविभक्तता व्यायामेन संभवति ।
- (vi) यो _____ सम्यक् रूपेण व्यायामं करोति, सः नीरोगी भवति ।
- (vii) व्यायामिनः जनस्य सकाशं _____ अपि नायाति ।
- (viii) अतः _____ व्यायामः अवश्यमेव कर्तव्यः ।

6. पाठ्यपुस्तकात् द्वौ श्लोकौ लिखत यौ अस्मिन् प्रश्नपत्रे न स्याताम् ।

2 × 2 = 4

7. अधोलिखितेषु पदेषु सन्धि-विच्छेदम् अथवा सन्धिं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखत –

- (i) यथा + इच्छम् 1
- (ii) प्रियं वद 1
- (iii) यशोगानम् 1

S-71-Sanskrit (T.L.)

[Turn over

8. अधोलिखितवाक्येषु रेखांकित समस्तपदानां विग्रहम् अथवा विग्रहपदानां समासं कृत्वा समासस्य नामापि लिखत –

(i) इदं स्थानं निर्जनम् अस्ति । 1

(ii) तौ पाणिपादम् प्रक्षालयतः । 1

(iii) शकटीयानं कज्जलम् इव मलिनं धूमं मुञ्चति । 1

9. कोष्ठकेषु प्रदत्तैः शब्दैः प्रकृतिप्रत्ययानुसारं रिक्तस्थानानि पूरयत –

(i) सः _____ गृहं प्रति धावति । (हस् + शतृ) 1

(ii) भर्तृहरिः _____ राजा आसीत् । (बुद्धि + मतुप्) 1

(iii) इयं _____ शोभनं नृत्यति । (नर्तक + डीप्) 1

(iv) इदं _____ उद्यानम् अस्ति । (दृश् + अनीयर्) 1

10. मञ्जूषायां प्रदत्तैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखत –

ह्यः, सम्प्रति, कदा, श्वः

(i) त्वं विद्यालयं _____ गच्छसि ? 1

(ii) अहं तत्र _____ एव गच्छामि । 1

(iii) नेहा _____ विद्यालयं कथं नागच्छत् ? 1

(iv) सा _____ विद्यालयं अवश्यमेव आगमिष्यति । 1

11. अधोलिखितवाक्यानां वाच्यपरिवर्तनं कृत्वा लिखत –

(i) बलवान् विरुद्धमपि भोजनं पचति । 1

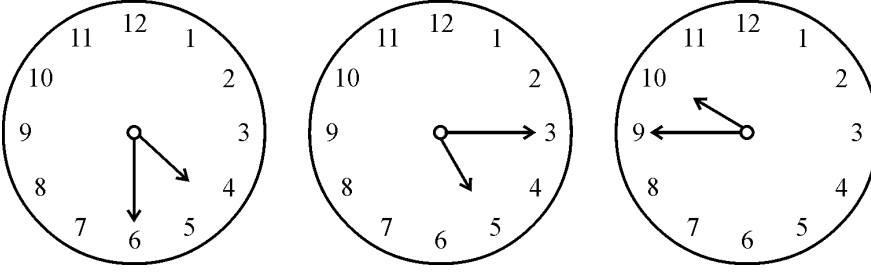
(ii) लतया गीतं गीयते । 1

(iii) ऋजुलः सुन्दरं लेखं लिखति । 1

(iv) कृष्णेन कंसः हन्यते । 1

S-71-Sanskrit (T.L.)

12. घटिकाचित्रस्य सहायतया अंकानां स्थाने संस्कृतशब्देषु समयलेखनं करणीयम् –

- (i) आशुतोषः प्रातः _____ वादने व्यायामं करोति । 1
- (ii) सः सायं _____ वादने क्रीडनाय गच्छति । 1
- (iii) स्वाध्यायानन्तरं रात्रौ सः _____ वादने शयनं करोति । 1

13. (i) 'एकस्मिन्' इति संख्यापदस्य स्वरचितवाक्ये प्रयोगः करणीयः । 1
- (ii) 87 इति संख्यां संस्कृतभाषायां शब्दे लिखत । 1

14. अधोलिखितं वाक्यद्वयं शुद्धं कृत्वा लिखत –

- (i) भवन्तः कुत्र गच्छथ ? 1/2
- (ii) अहं श्वः विद्यालयं न गच्छामि । 1/2

15. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानामुत्तराणि लिखत –

तत्राश्रमे राज्ञो निवासादिव्यवस्थामपि निर्धार्य मुनिर्न किमप्यवोचत् प्रत्युत स्वकीयानि कार्याणि यथापूर्वमाचरत् ।

राजा पुनःपुनः तानेव प्रश्नानुपस्थाप्य मुनेरुत्तरं प्रतीक्षितवान् । किन्तु मुनिर्न किमपि वक्तुमुत्सुकः । स च निरन्तरमाश्रमस्य कर्षणं, मार्जनं, सेचनं तथान्यानि कार्याणि कर्तुं व्यापृतः । राजा निराशो भूत्वा प्रत्यावर्तनस्य विचारं चकार ।

(क) एकपदेन उत्तरत –

(i) आश्रमे मुनिः कस्य निवासादिव्यवस्थाम् अकरोत् ?

1/2

(ii) राजा कस्य उत्तरं प्रतीक्षितवान् ?

1/2

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

मुनिः निरन्तरं कानि कार्याणि कर्तुं व्यापृतः ?

1

(ग) 'स्वकीयानि कार्याणि' इत्यत्र विशेष्यपदं लिखत ।

1

(घ) 'राजा निराशो भूत्वा प्रत्यावर्तनस्य विचारं चकार' इत्यत्र क्रियापदं लिखत ।

1

(ङ) 'आगमनस्य' पदस्य विलोमपदं गद्यांशात् लिखत ।

1

16. अधोलिखितं पद्यं पठित्वा यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरत –

भुक्ता मृणालपटली भवता निपीता –

न्यम्बूनि यत्र नलिनानि निषेवितानि ।

रे राजहंस ! वद तस्य सरोवरस्य,

कृत्येन केन भवितासि कृतोपकारः ।।

(क) एकपदेन उत्तरत –

(i) मृणालपटली केन भुक्ता ?

1/2

(ii) राजहंसेन कस्य नलिनानि निषेवितानि ?

1/2

(ख) राजहंसेन सरोवरस्य कानि निपीतानि ?

1

(ग) 'कमलानि' पदस्य पर्यायपदं पद्यांशात् लिखत ।

1

(घ) 'अपकारः' पदस्य विलोमपदं पद्यांशात् लिखत ।

1

(ङ) 'भुक्ता मृणालपटली भवता' इत्यत्र कर्तृपदं लिखत ।

1

S-71-Sanskrit (T.L.)

17. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा एतदाधारितप्रश्नानामुत्तराणि यथानिर्देशं लिखत –

रामः – समरूपः शरीरसन्निवेशः । वयसस्तु न किञ्चिदन्तरम् ।

लवः – आवां यमलौ ।

रामः – सम्प्रति युज्यते । किं नामधेयम् ?

लवः – आर्यस्य वन्दनायां लव इत्यात्मानं श्रावयामि

(कुशं निर्दिश्य) आर्योऽपि गुरुचरणवन्दनायाम्....

कुशः – अहमपि कुश इत्यात्मानं श्रावयामि ।

रामः – अहो उदात्तरम्यः समुदाचारः ।

किं नामधेयो भवतोर्गुरुः ?

(क) एकपदेन उत्तरत –

(i) यमलौ कौ ?

(ii) कुशलवयोः गुरोः नाम कः पृच्छति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

कुशलवयोः समुदाचारः कीदृशः ?

(ग) ‘समरूपः शरीरसन्निवेशः’ इत्यत्र विशेषणपदं लिखत ।

(घ) ‘लव इत्यात्मानं श्रावयामि’ इत्यत्र क्रियापदं लिखत ।

(ङ) ‘शिष्टाचारः’ पदस्य पर्यायपदं नाट्यांशात् लिखत ।

18. ‘बुद्धिर्बलवती तन्वि सर्वकार्येषु सर्वदा’ समभावसूक्तिमाध्यमेन इत्यस्य भावबोधनं सरलसंस्कृतभाषया लिखत ।

S-71-Sanskrit (T.L.)

[Turn over

19. एक एव खगो मानी वने वसति चातकः ।

$4 \times \frac{1}{2} = 2$

पिपासितो वा म्रियते याचते वा पुरन्दरम् ॥

उपर्युक्तस्य श्लोकस्य अन्वयमाश्रित्य रिक्तस्थानानि पूरयत –

एक एव (i) _____ खगः चातकः (ii) _____ वसति ।

वा पिपासितः (iii) _____ पुरन्दरम् (iv) _____ वा ॥

20. रेखाङ्कितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत –

(i) चौरः कर्पटं क्षिप्त्वा निर्गतः ।

1

(ii) निर्धनः जनः परमर्थकार्श्येन पदातिरेव गच्छति ।

1

(iii) सिंहः वने वसति ।

1

21. अधोलिखितानि वाक्यानि क्रमरहितानि । यथाक्रमं संयोजनं कृत्वा लिखत –

$\frac{1}{2} \times 6 = 3$

(i) दयायाः साक्षात् प्रतिमैवासीत् दयावती ।

(ii) ब्राह्मणस्य धर्मपत्न्याः नामासीत् दयावती ।

(iii) कस्मिंश्चिद् ग्रामे एकः निर्धनः ब्राह्मणः निवसति स्म ।

(iv) कूपात् जलमाहत्य जलेन पूरयामास ।

(v) पतिव्रतधर्मपरायणा दयावती गार्हस्थजीवने निर्धनं ब्राह्मणं पतिं लब्ध्वापि सुखमनुभवति स्म ।

(vi) एकदा सा जलाहरणाय घटमादाय कूपं प्रति गतवती ।

S-71-Sanskrit (T.L.)

22. 'क' स्तम्भे पदानि दत्तानि । 'ख' स्तम्भे क्रमरहिताः तेषां समानार्थकशब्दाः दत्ताः । उचितमेलनं कृत्वा लिखत – $\frac{1}{2} \times 6 = 3$

(क)	(ख)
(i) यथेष्टम्	कथयति
(ii) उदरे	शत्रवः
(iii) सुधियः	त्यजति
(iv) अरयः	इच्छानुसारम्
(v) भणति	कुक्षौ
(vi) मुञ्चति	विद्वांसः

DO NOT WRITE ANYTHING HERE

S-71-Sanskrit (T.L.)